

Dil ve İlişkili Konular Üzerine Düşünceler

»Vay be, öyle müthiş konuştu ki hiçbir şey anlamadım.«

Bu deyimı hemen herkes bilir. Bir durumu ‘ortalama’ bir insanın anlayacağı biçimde anlatamamak yalnızca dinleyenin yeteneğiyle açıklanamaz.

Uсталık, dili en güzel ve en anlaşılır biçimde kullanabilmektir.

Dili en güzel ve en anlaşılır biçimde kullanmaya çalışıyorum. Dile yeni eklenen kelimeleri ise bir zorlamadan çok kulağa, duyguya ve akla hitap etme boyutuyla değerlendiriyorum. Yani biraz kişisel bir kavrama olarak algılanabilir. Sanırım bir yazar zaten bir biçimde kendi dilini de oluşturmak durumunda olmalı. Bu anlamda öz Türkçeci falan değilim ama Türkçeye de önem vermekteyim. Kendimi ifade edebileceğim en iyi dil olduğundan tabii. Muhtemelen aynı derinlikte başka bir dilde bunu becerebilseydim haliyle o da eklenirdi ya da bu sefer aralarında bir seçim yapmam gerekirdi. Kullandığım klavyeden tut da, telefon mesajlarındaki Türkçe fontlara dek özen göstermeye çalışıyorum.

Batı ülkelerinde klavyeye bakmadan yazma oranı %50’lerin çok üzerinde olduğu halde Türkiye’de bu oran 2011 itibariyle %4. Oysa F klavyenin kullanıldığı daktilo dönemlerinde bu oran %20’lerin üzerindeydi. Yani bunun nedeni insanların beceriksizliği değil, Q klavye olarak bilinen Amerikan klavyesidir. Çünkü her dilin kendine göre kullanım alışkanlıkları ve pratik biçimleri vardır.

Dil, aynı zamanda bir düşünme, kavrama ve hissetme biçimidir haliyle. Bu da insanın kendisiyle bir bütünlük gösterdiği oranda güzelleşir ve ilerler. Onun için de dil yalnızca kendi kendine değil, ona verilen emekle ve değerle birlikte gelişir. Yani bir biçimde dinamik bir yapısı vardır. Üzerine durmayınca, beslemeyince gelişmez. Ancak bu besleme bir zorlamaya dönüşürse, dil hem buna isyan eder, hem de estetiği bozulur. Bir kaktüsü alıp, özel bir mekana yerleştirmemek koşuluyla, doğal olarak kutuplarda yaşatmak mümkün değildir. Ancak belki çok uzun bir zaman sonra kendi doğal evrimleşmesiyle birlikte bugün düşünülemeyen ortamlarda da yetişebilecektir. İşte dile de böyle bakıyorum. Kendi sistematüğini zorlamadan ve (hemen her şeyde olduğu gibi) aslına sadık kalarak geliştirilmesi taraftarıyım. Yani buna eklenecek anlamda olduğu gibi eskiden beri var olan kelimelerin başka bir kökenden geliyor olmaları hiç önemli değil. Yani bir *şer* kelimesinin içerdiği anlam boyutunda Türkçe bir kelime karşılıyorsa onu tercih ederim. Ama yoksa -ki yok bildiğim kadarıyla- o zaman *şer* kelimesini öteki Türkçe kelimelere (hiç düşünmeksizin) tercih ederim. Şeytan, iblis ve ifrit arasında bile müthiş bir anlam farkı olmasına karşın Türkçede bu ayrımdan öte bunların hiçbirine karşılık gelecek kelime yoktur.

Ancak yine de Türkçenin özellikle 1970'li yılların ortalarına dek kat ettiği yolu ve kuralları temel almak¹ uygun geliyor bana. Bu anlamda, özellikle (herkes tarafından öyle düşünülme de) politik bir gösterişe dönüşen Arapça ve Farsçayı çağrıştıracak yazım biçimlerine geri dönmek² pek hoş görünmüyor.

Türkçe alfabenin Latin harfleriyle ifade edilmesi işini genelde iyi³ yapmışlar diye düşünüyorum. Ancak bazı sesleri yalnızca İstanbul Türkçesi olarak tanımlanan biçime uydurmayı doğru bulmuyorum. Çünkü Anadolu merkezli kültürlerde bundan başka bazı temel sesler de var. Türkçe, Farsça/Kürtçe, Arapça temel olmak üzere çok değişik sesler var. Bunların bir bölümü Osmanlıcada var. Ama Kafkas haklarının kullandığı birçok ses ne Osmanlıcada ne de günümüz Türkçesinde bulunmaktadır. Bence bu bir eksikliktir. Örneğin Latin harflerine geçen Azerbaycan (Türkiye için yeterli değil ancak) Türkiye'dekinden daha iyi alfabe yaptı. Yani Azeriler 3 yeni harf ekleyerek kendi dillerini tümüyle Latince yazabilecek duruma geldiler. Keşke Türkiye'de de biraz bu anlamda düşünülseydi. Ne yazık ki bu işin o zamanki yetkileri tümüyle Osmanlı eğitiminden geldikleri için Anadolu'ya her şeye karşın mesafeli kaldılar.

Zaten bu alfabeyi yapanlar da içlerinde bir ya da iki İngiliz olmak üzere Alman dil bilimcileri oldu. Onun için 'ö', 'ü' gibi harfler ve sesler Almancayla hiçbir dilde olmadığı kadar benzerdir. Gerçi bunun da iyi bir tarafı var sanıyorum. Yani Almandadaki yazım zorluklarını bilen Alman bilimciler Türkçeye uygularken gerçekten çok güzel ve pratik yöntemler bulmuşlar. Türkçedeki 'ş' harfinin ifade ettiği ses Almandada 'sch' harfleriyle belirtilmekte ya da Türkçede 'ç' harfinin ifade ettiği ses Almandada 'tsch' harfleriyle yazılmakta. Bu gerçekten zor bir durumdur. Bunun nedeni de bu sistemin (Türkiye'deki gibi) merkezi boyutta değil de süreç içinde gelişmesiyle açıklanabilir gibi geliyor bana.

Gerçi birbirinden bağımsız beylikler (feodal derebeylikler) Orta Avrupa'ya yayılmış olarak birbirinden epey farklı olarak yaşamaktaydılar. Bir bütünleşme ise *Martin Luther* ile başladı. Yani *Luther* o zamanki Prag'da konuşulan Almanca'yı temel alarak *İncil*i ilk kez Almanca olarak yazdı/yazdırdı. İşte bu dönemden sonra bu beyliklerin bir

¹ Belki de benim Türkçeyi doğru dürüst öğrenmeye başladığım dönemlere denk düşme nedeniyle bu dönemi önemsiyorum. Yoksa TDK ya da benzer kurumların ille de dayatmaları, kelime üretmeleri temeline yerleştirilen bir dil bilimi pek sevimli gelmiyor. Kaldı ki yeni kelime üretmeye ve toplumun beğenisine sunmaya da karşı değilim.

² Burada 'geri dönmek' kavramıyla gericilik falan gibi bir şey kastetmiyorum. Ya da Arapça ve Farsça gibi müthiş güçlü dillerin Türkçe üzerindeki etkisini yadsımak değil anlatmak istediğim.

³ Ama bunu olmazsa olmaz bir kural olarak algılamıyorum. Ama en azından Osmanlıca harfler 20-30 yıl (ya da gerekirse sürekli) yan yana devam edebilirdi. Böylelikle akşamdan sabaha ebeveynle çocukların yazı dili farklılaşmamış olurdu. Bunun ne denli bir uçuruma, bilimsel geriliğe yol açtığını düşünmek gerekir. Ayrıca dünyanın birçok ülkesi kendi harflerini özenle korumakta ve kullanmakta. Japonya'dan İsrail'e, Hindistan'dan Çin'e bu böyle. Bundan dolayı da bu ülkelerin hiçbirinin geri kalmışlığından söz edilemez. Öteki dili öğrenmek sonuçta bir eğitim sisteminin uygulanabilirliğiyle ilgilidir.

uluslaşma/ulusallaşma süreci⁴ başladığından dil de uzun bir süreçte bugünkü haline geldi. Bu anlamda *Luther* (sadece) dini değil politik bir liderdi. Oysa daha çok dini lider gibi algılanır. Yani sonuçta bu zorluğu bilen Alman dil bilimcileri Türkçeye epey bir kolaylık sağlamış oldular.

Bir başka yanı da Türkçede bu türden uzatma işaretleri, seslerinin olmaması. Gerçek bir Türkmen *rüzgar*, ya da *kağıt* kelimelerini bugün kullandığımız biçimde seslendiremez. Bu anlamda Türkçeyi de aslına uygun olarak kullanmak gibi gelmekte bana bu tür uzatmalar vs. olmadığı zaman. Tabii ki gerektiğinde bu kelimeler kullanılır, kullanılmalı. Ancak yine de bu karşı çıkışı aynı zamanda Türkçeye ilişkin bir savunma boyutunda hissettiğimden bu tür ekleri kullanmıyorum.

Bu arada bazıları ise yazımı tümüyle aynı olan iki kelimenin sorun yaratacağını söylemekte. Diyelim ki ‘hala’ kelimesinin nerede hangi anlamda kullanıldığının anlaşılması için özel işaretler gerektiğini vurgulayanlar var. Ben bunu da temel bazı nedenden dolayı doğru bulmuyorum. Bu tipik bir ‘cahil aydın’ küçümsemesidir. Kendisi olsa bilirdi de, halktan birileri bunu bilmez, anlamaz. Yani sonuçta bu ‘iyi bilen’ ile ‘avam’ arasında bir fark olmalı kompleksidir bence. Öteki neden ise insanların bunu (şu an) bilmemeleri yarın öğrenmeyecekleri anlamına gelmez. Kaldı ki ilerlemeyi sağlamak için hep geri seviyelere düşmek yerine, belli ölçülerde işin düzeyini yukarı taşımak gerekir. Bu dilde de böyle, müzikte de ya da başka herhangi bir şeyde de. Ancak birileri bu işaretleri kullanmayı doğru bulabilir. Ona da bir itirazım olmaz haliyle. Bir başka gerekçe de şu: ‘Hala’ kelimesindeki karışıklığa yol açabilecek babanın kız kardeşi (ve şimdiki durum anlamları olarak) Anadolu’nun hemen tümünde hala olarak değil xala olarak telaffuz edilir. Yani bu anlamıyla zaten yazılma biçiminde bir yanlışlık var. Ayrıca burada ‘hala’ yerine ‘halen’ kelimesinin kullanılması işi kökten çözerdi.

Belki bir gün dil bilimcileri (devletin baskısından bağımsız olarak) ortak bir karara varırlarsa o zaman onu temel almanın, yani yazımda (da) bir standart sistemin olması işi kolaylaştırır ve iyi olur.

Şimdi tam bu noktada başka bir yan aklıma geldi. Şiirde (burada kastettiğim geleneksel şiirdir) noktalama işareti kullanmayı da bir anlamda yukarıdaki boyutta düşünüyorum. Yani şiiri okurken ‘cahil’ kişi nerede nefes alacağını, duracağını bilmeyeceğinden bu işaretler aracılığıyla öğretilmiş oluyor.

Bir yanı bu.

İkinci yanı ise geleneksel şiirdeki temel sistemi kavrayamamaktan gelmektedir. Geleneksel şiir, yapısında duraklama, yani nefes yerlerini kendiliğinden belirler. Bu zaten temelde insanın nefes almasıyla doğrudan ilgilidir. Yani birileri bunu iş olsun diye icat etmemiş, tam tersi

⁴ Ayrıca bu uluslaşma sürecinde folklorun ve özellikle *Grimm Kardeşler* tarafından başlanan masalların derlenmesi çok önemli bir etkidir.

doğadaki bir yasayı, işleyişi yalnızca tanımlamışlardır. Başka konularda da, Batılıların ne kadar 'ben merkezci' olduklarını açıklamak için kendilerini Amerika'yı 'keşfeden' olarak adlandırmalarına tepki olarak veririm bu örneği. Yani Batılı bir gezgin (şimdi biraz politika yapayım: İşgalcilerin denizcisi) oraya gitmeseydi Amerika olmamış mı olacaktı?

Yine şiire dönelim. Bilindiği gibi şiirin kendi ölçüleri var. İşte bu ölçülerdeki durak yerleri bu işin noktalama işaretleridir. Sözelimi $6+5=11$ olarak yazılması (aslında söylenmesi) gereken bir dize çok ilgisiz (örneğin $4+5+2=11$ gibi) bir hecelemeğe göre söylenirse mutlaka okurken sorun yaratır. Sanırım bu tür sorunlar ve aksaklıklar şiir söylemek yerine (bizim gibi) şiir yazarların yüzünden çıkmıştır. Hele bir de bu işin okulu (daha önce dert yandığım aşıklık geleneğinin çözülmesi, usta çıkarak ilişkilerinin azalması vs.) ortadan kalkınca işi iyice karışmaktadır.

Neyden neye geldi. İşte bu uzatma (ve de noktalama) işaretlerini bu düşünceden dolayı kullanmıyorum. Bunu kimseye yasaklama boyutunda düşünme hakkım yok. Hem zaten olsa da yasaklamazdım. Ama kendi araştırmalarımda bu boyutuyla işliyorum. Onun için başkaları da şiirlerinde bir 'bozulma' (yazım yanlışları hariç) gördüğünde bunu neden böyle yaptığının bilenmesini istedim.

Turan alfabesi, Türk dilinin ilk alfabesidir. MÖ 200-MÖ 150 yıllarında kullanılmaya başlanmış ve 36 harf ile şekillenmiştir. Bu Türk dilinin ilk alfabesi yüzyıla kadar kullanılmıştır. Türk dilinin en ilk alfabe örnekleri 1970 yılında Kırgızistan'da Balykchyka yakın kalan bir hükümdar mezarlığında bulunuldu. (Issyk gölüne yakın).

Orhun Alfabesi, (Orhun yazıtlarında bulunan), Türk dilinin ikinci alfabesidir ve 38 harf ile şekillenmiştir (6, 7 ve 8. yüzyıllar).

Uygur Alfabesi 18 harften oluşur, 4'ü seslidir. Yukarıdan aşağıya doğru yazılır.

1926'da Baku'da toplanan Türkologlar Kongresi tüm Türki dillerin Latin alfabesi ile yazılmasına karar almıştır. 1929'lu yıllarda geliştirilen Ortak Türk Alfabesi, ufak farklılıklarla 1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği'ndeki Türki halklar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, Türki Cumhuriyetlerin kullandıkları bu Latin alfabeleri, 1938-40 yılları arasında yerlerini, Sovyet idaresinin baskısı ile Kiril alfabesinden geliştirilmiş olan farklı alfabelere bırakmak zorunda kalmıştır. Bundan önce Türk halkları ortak alfabeleri ile birbirlerine yaklaşabilmişken, her Türk halkına diğerlerinden farklı bir Kiril alfabesi geliştirilmesi ile, aslında birbirlerine yakın olan bu dillerin zamanla farklılaşmaları sağlanmışlardır.

Türkiye'de Yeni Türk alfabesi, Latin harfleri temel alınarak, 1 Kasım 1928 gün ve 1353 sayılı yasayla tespit ve kabul edilmiştir. Bu kanuna göre, *Yeni Türk Alfabesinde* 29 harf bulunur. Alfabeyi oluşturan büyük ve küçük harfler, sırasıyla aşağıdaki biçimde yazılır.